

Sir Arthur Conan Doyle

Het teken van vier

I

De kunst van het deduceren

Sherlock Holmes pakte zijn fles van de hoek van de schoorsteenmantel en haalde zijn injectiespuit uit zijn fraaie marokijnleren kistje. Met zijn lange, witte, nerveuze vingers bereidde hij de dunne naald voor en rolde hij de linkermouw van zijn overhemd op. Hij keek even bedachtzaam naar de pezige onderarm en pols, die bezaaid waren met vlekken en littekens van talloze naaldenprikken. Ten slotte bracht hij de naald in, drukte op de kleine piston en zonk met een lange

zucht van voldoening terug in de met fluweel beklede leunstoel.

Vele maanden lang was ik drie keer per dag getuige geweest van dit tafereel, maar ik kon niet aan die gewoonte wennen. Integendeel, elke dag dat ik ermee geconfronteerd werd, nam mijn ergernis toe en elke avond verweet ik mezelf dat ik de moed niet had om er iets van te zeggen. Herhaaldelijk had ik me stellig voorgenomen hem erop aan te spreken, maar de houding van mijn huisgenoot straalde zo veel onderkoelde onverschilligheid uit dat hij wel de laatste was bij wie je je zo'n vrijheid durfde te veroorloven. Door zijn overwicht, zijn gezaghebbend voorkomen en wat ik had gezien van zijn vele uitzonderlijke kwaliteiten aarzelde ik en ik schrok ervoor terug hem op de vingers te tikken.

Maar op die middag, of het nu kwam door de rode wijn die ik bij de lunch had gedronken of doordat hij zo extreem omzichtig te werk ging dat ik mijn zelfbeheersing verloor, kon ik me opeens niet meer inhouden.

‘Wat is het vandaag?’ vroeg ik. ‘Morfine of cocaïne?’

Loom keek hij op van het oude boekwerk dat hij had opengeslagen. ‘Cocaïne,’ zei hij, ‘een oplossing van zeven procent. Wil je het ook eens proberen?’

‘Zeer zeker niet,’ antwoordde ik bits. ‘Mijn lichaam is nog niet hersteld van de oorlog in Afghanistan, dat moet ik ontzien.’

Hij glimlachte om mijn felle reactie. ‘Misschien heb

je gelijk, Watson,' zei hij. 'Ik veronderstel dat het inderdaad niet goed is voor je lichaam. Ik vind het echter zo buitengewoon stimulerend en geestverhelderend dat ik de bijwerkingen wel voor lief neem.'

'Maar denk toch eens aan de gevolgen!' zei ik in alle ernst. 'Het mag dan, zoals je zelf zegt, stimulerend en geestverhelderend zijn, maar het is een pathologisch en ziekelijk proces dat tot veranderingen in het weefsel kan leiden en een permanente hersenverweking kan veroorzaken. Je weet zelf ook hoe akelig je er achteraf op reageert. Dat is het je toch zeker niet waard? Waarom zou je de grote talenten die je zijn toebedeeld op het spel zetten, enkel en alleen voor een kort moment van genot? En bedenk dat ik dat niet alleen zeg als vriend, maar ook als arts die zich tot op zekere hoogte verantwoordelijk voelt voor je gezondheid.'

Zo te zien was hij niet beledigd. Integendeel, hij zette zijn vingertoppen tegen elkaar en leunde met zijn ellebogen op de armleuningen van zijn stoel, alsof hij wel zin had in een pittige discussie.

'Mijn hersens,' zei hij, 'kunnen niet tegen nietsdoen. Geef me problemen, geef me werk, geef me het meest cryptische raadsel of de ingewikkeldste analyse, dan ben ik in mijn element. Dan heb ik geen kunstmatige stimulerende middelen nodig. Maar ik verafschuw de kleurloze sleur van het bestaan. Ik snak naar geestelijke uitdagingen. Daarom heb ik mijn eigen bijzondere beroep gekozen, of liever gezegd, geschapen, want ik ben uniek in de wereld.'

Ik trok mijn wenkbrauwen op en zei: ‘De enige onofficiële detective?’

‘De enige onofficiële adviserende detective,’ antwoordde hij. ‘Als het om speurwerk gaat, ben ik de hoogste en laatste instantie op wie een beroep kan worden gedaan. Als Gregson, Lestrade of Athelney Jones ten einde raad is – wat ze trouwens maar al te vaak zijn – wordt de zaak aan mij voorgelegd. Als expert bestudeer ik de gegevens en spreek vervolgens mijn deskundig oordeel uit. In zulke gevallen houd ik me op de achtergrond. Mijn naam wordt in geen enkele krant genoemd. Het werk zelf, het plezier dat ik beleef omdat ik mijn unieke talenten in praktijk kan brengen, is mijn hoogste beloning. Maar je hebt zelf in de Jefferson Hope-zaak kunnen zien hoe ik te werk ga.’

‘Dat kun je wel zeggen, ja,’ riep ik uit. ‘Ik ben nog nooit zo onder de indruk geweest. Ik heb er zelfs een boekje aan gewijd, met de nogal curieuze titel *Een studie in rood*.’

Hij schudde vertwijfeld zijn hoofd. ‘Dat heb ik een beetje doorgebladerd,’ zei hij. ‘Eerlijk gezegd is het bepaald geen felicitatie waard. Speurwerk is, of zou dat moeten zijn, een exacte wetenschap, en zou net zo afstandelijk en objectief benaderd moeten worden. Jij heb geprobeerd er een romantische draai aan te geven, wat ongeveer hetzelfde is als wanneer je een liefdesverhaal of vrouwenroof laat doorschemeren in het vijfde postulaat van Euclides.’

‘Maar er wás sprake van romantiek,’ wierp ik tegen. ‘Ik kon moeilijk met de feiten sjoemelen.’

‘Sommige feiten kunnen maar beter onvermeld blijven, of hou er in elk geval rekening mee dat ze niet veel om het lijf hebben. Het enige noemenswaardige feit was de vernuftige analytische redenering waarmee ik de oorzaak uit de gevolgen heb weten af te leiden en zo de zaak heb kunnen ontrafelen.’

Ik was een beetje nijdig omdat hij kritiek had op een uitgave waarmee ik hem juist een plezier had willen doen. En ik moet ook bekennen dat ik me stoorde aan zijn zelfingenomenheid; klaarblijkelijk was hij van mening dat elke regel uit mijn boekje vooral aan zijn wapenfeiten gewijd moest zijn. In de jaren dat ik met hem in Baker Street had gewoond, had ik meer dan eens gemerkt dat er achter het kalme en schoolmeesterachtige voorkomen van mijn huisgenoot een zekere ijdelheid schuilging. Ik zei er echter niets over, maar richtte mijn aandacht op mijn gewonde been. Dat was een tijdje geleden door een geweerkogel geraakt en hoewel ik er wel mee kon lopen, begon het bij elke weersomslag pijnlijk te steken.

‘Mijn werkterrein heeft zich onlangs naar het vasteland uitgebreid,’ zei Holmes even later, terwijl hij zijn oude rozenhouten pijp stopte. ‘Vorige week werd mijn advies gevraagd door François le Villard, die, zoals je vast wel weet, de laatste tijd binnen de Franse recherche hard aan de weg heeft getimmerd. Hij heeft een sterke en snelle Keltische intuïtie, maar het ont-

breekt hem aan de uitgebreide, exacte kennis die essentieel is voor de verdere ontwikkeling van ons beroep. De zaak had met een testament te maken en er zaten een paar interessante aspecten aan. Ik kon hem op twee vergelijkbare gevallen wijzen, een in Riga in 1857 en het andere in St. Louis in 1871, waardoor hij de ware toedracht kon achterhalen en de zaak kon oplossen. Vanochtend kreeg ik deze brief waarin hij mij bedankt voor mijn hulp.' Onder het praten gooide hij hem naar me toe, een verkreukeld velletje buitenlands papier.

Ik wierp er een blik op en zag een en al lovende woorden, doorspekt met *magnifiques, coups-de-mâitre* en *tours-de-force*, waaruit bleek hoe vurig de Fransman hem bewonderde.

'Hij lijkt wel een leerling die tegen zijn meester spreekt,' zei ik.

'O, hij overdrijft mijn hulp schromelijk,' zei Sherlock Holmes luchtigjes. 'Hij heeft zelf ook aanzienlijke talenten. Hij bezit twee van de drie noodzakelijke eigenschappen die de ideale detective zou moeten hebben. Hij kan observeren en deduceren. Het ontbreekt hem alleen nog aan kennis en dat komt vanzelf wel goed. Hij is nu bezig met een Franse vertaling van een aantal werkjes van mijn hand.'

'Werkjes van jouw hand?'

'O, wist je dat niet?' riep hij lachend uit. 'Ja, ik ben me te buiten gegaan aan een aantal monografieën, allemaal over technische onderwerpen. Zoals bijvoor-

beeld “Over de verschillen in de as van diverse soorten tabak”. Daarin beschrijf ik honderdveertig soorten sigaren-, sigaretten- en pijptabak, geïllustreerd met kleurenafbeeldingen waarop te zien is hoe de as onderling kan verschillen. Dit onderwerp duikt steeds vaker op tijdens strafprocessen en kan als aanwijzing heel belangrijk zijn. Als je bijvoorbeeld met zekerheid kunt zeggen dat een moord was gepleegd door een man die een Indiase *lunkah* rookte, dan ligt het voor de hand dat je daarmee je onderzoeksterrein beperkt. Voor het geoefend oog is het verschil tussen de zwarte as van Trichinopoly-tabak en de witte pluis van shag even groot als dat tussen een kool en een aardappel.’

‘Je hebt een buitengewoon oog voor detail,’ merkte ik op.

‘Ik zie in hoe belangrijk het is. En dit is mijn verhandeling over het traceren van voetsporen, met een aantal opmerkingen over het gebruik van gips om de afdruk te kunnen bewaren. En hier heb ik nog een curieus werkje, over de invloed van iemands beroep op de vorm van zijn handen, met afbeeldingen van handen van leidekkers, zeelui, kurksnijders, letterzetter, wevers en diamantslijpers. Dat is van groot praktisch belang voor de wetenschappelijke speurneus, vooral in gevallen van een ongeïdentificeerd lijk of voor het nagaan van de voorgeschiedenis van een misdadiger. Maar ik verveel je vast met mijn liefhebberij.’

‘Helemaal niet,’ antwoordde ik oprecht. ‘Ik vind het allemachtig interessant, vooral sinds ik de gelegen-

heid heb gehad om te zien hoe je dat allemaal in praktijk brengt. Daarnet had je het echter over observeren en deduceren. Tot op zekere hoogte houdt het een toch het ander in?’

‘Nou, niet echt,’ antwoordde hij, terwijl hij gemakkelijk in zijn leunstoel onderuitzakte en dikke, blauwe rookringen de lucht in blies. ‘Door observatie weet ik bijvoorbeeld dat jij vanochtend naar het postkantoor in Wigmore Street bent geweest, maar ik weet door middel van deductie dat je daar een telegram hebt verstuurd.’

‘Inderdaad!’ zei ik. ‘Dat klopt allebei! Maar ik moet bekennen dat ik niet snap hoe je tot die conclusie bent gekomen. Het was in een opwelling en ik heb er tegen niemand iets over gezegd.’

‘Het is zo simpel als wat,’ zei hij, grinnikend om mijn verbazing, ‘zo absurd eenvoudig dat uitleg niet eens nodig is. En toch kan het nuttig zijn om hiermee de scheidslijn tussen observatie en deductie aan te geven. Ik zie dat er wat roodachtige aarde op je wreef zit. Pal voor het postkantoor in Wigmore Street is de straat opgebroken en hebben ze een berg aarde voor de ingang gestort, dus als je naar binnen wilt, kun je er amper omheen. De aarde heeft een merkwaardige, rode kleur die voor zover ik weet nergens anders in de buurt te vinden is. Tot zover de observatie. De rest is deductie.’

‘Hoe ben je dan op het telegram gekomen?’

‘Nou, ik wist natuurlijk dat je geen brief had ge-

schreven, want ik heb de hele ochtend tegenover je gezeten. Ik heb ook gezien dat er op je bureau genoeg postzegels en een stapel briefkaarten liggen. Om welke andere reden zou je dan naar het postkantoor gaan, anders dan om een telegram te versturen? Als je verder alle factoren elimineert, blijft er nog maar één over die van toepassing kan zijn.'

'In dit geval heb je het zonder meer bij het rechte eind,' antwoordde ik na enig nadenken. 'Punt is alleen dat het, zoals je zelf al zegt, doodsimpel is. Heb je er bezwaar tegen als ik je theorie wat zwaarder op de proef stel?'

'Integendeel,' zei hij, 'dat bespaart me een tweede dosis cocaïne. Het lijkt me heerlijk om me in elk probleem te verdiepen dat je aan me voorlegt.'

'Ik heb je een keer horen zeggen dat wanneer iemand dagelijks een willekeurig voorwerp gebruikt, het niet anders kan dan dat hij zijn eigen unieke sporen erop achterlaat die een geoefend waarnemer niet zullen ontgaan. Nu is onlangs dit zakhorloge in mijn bezit gekomen. Zou je zo vriendelijk willen zijn me iets te vertellen over het karakter of de gewoonten van de vorige eigenaar?'

Ik gaf hem het klokje en moest inwendig lachen, want volgens mij was het een onmogelijke opgave. Ik wilde hem wel eens een lesje leren voor de nogal beleurende toon die hij soms aansloeg. Hij woog het horloge in zijn hand, tuurde intens naar de wijzerplaat, maakte de achterkant open en bestudeerde het bin-